

на значенні відносин учителя й учня.

Отже, з точки зору навчальних цілей стратегії є засобом для досягнення кращих навчальних результатів. Стратегії є специфічними діями, діяльністю, яка реалізується учнями з метою поліпшити власне навчання. На ці дії безперечно впливають більш загальні особистісні риси учня, як стиль навчання, когнітивний стиль, мотивація, здібності. На використання стратегій навчання впливає ціла шкала факторів, як міра усвідомлення, рівень знань, вимоги навчальних завдань, очікування учителя, вік і стать учня, національність чи приналежність до певного етносу, стиль навчання, особистісні риси, рівень мотивації, причина навчання тощо. Використання необхідних стратегій навчання іноземних мов сприяє головній меті вивчення іноземної мови, тобто комунікаційній компетенції.

Література

Петровський А.В. До деяких питань активізації навчальної діяльності / А.В. Петровський, Г.А. Китайгородська // Методи інтенсивного навчання іноземним мовам. – К., 1999. – Вип. 5. *Faerch C.* On Identifying Communication Strategies in Interlanguage Production / C. Faerch, S. Kasper. – London, 1983. *Hismanoglu M.* Language Learning Strategies in Foreign Language Learning and Teaching [Електронний ресурс] / M. Hismanoglu. – The Internet TESL Journal, 2000. – Режим доступу: <http://www.aitech.ac.jp/iteslj/Articles/Hismanoglu-Strategies.html>. *Naiman N.* The Good Language Learner / N. Naiman, M. Frohlich, H. Stern, A. Todesco. – Toronto, 1978. *Oxford R.* Language Learning Strategies [Електронний ресурс] / R. Oxford. – ERIC Clearinghouse on Language and Linguistics, 1994. – Режим доступу: http://www.ed.gov/databases/ERIC_Digest. *Rubin J.* Learner Strategies in Language Learning / J. Rubin, A. Wenden. – Herefordshire, 1987. *Stern H.* Issues and Options in Language Teaching / H. Stern. – Oxford, 1992. *Vlčková K.* Strategie učení cizímu jazyku / K. Vlčková. – Brno, 2007.

УДК 811.111'06'373.611

ЄНІКЄЄВА С. М.

(Запорізький національний університет)

САМООРГАНІЗАЦІЯ СЛОВОТВОРЧОЇ СИСТЕМИ (НА МАТЕРІАЛІ ЛЕКСИЧНИХ ІННОВАЦІЙ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

У статті запропоновано синергетичний підхід до встановлення закономірностей розвитку системи словотворення сучасної англійської мови. Особливу увагу приділено функціональній трансорієнтації лінгвальних одиниць, яка зумовлює збагачення інвентарю словотворчих засобів і вдосконалення способів та механізмів вербокреації.

Ключові слова: вербокреація, самоорганізація, синергетика, функціональна трансорієнтація.

Єнікєєва С. М. Самоорганизация словообразовательной системы (на материале лексических инноваций английского языка). В статье представлен синергетический подход к определению закономерностей развития словообразовательной системы современного английского языка. Особое внимание уделено функциональной трансориентации языковых единиц, которая способствует обогащению инвентаря словообразовательных средств и совершенствованию способов и механизмов вербокреации.

Ключевые слова: вербокреація, самоорганізація, синергетика, функціональна трансорієнтація.

Yenikeeva S. M. Self-organization of Word-formation System (a Study of English Lexical Innovations). The article focuses on the study of synergetic approach to principles of the Modern English word-formation system development. Special attention is paid to the phenomenon of language units' functional transorientation which contributes to the enrichment of word-forming means and leads to the perfection of verbocreative ways.

Key words: verbocreation, self-organization, synergetics, functional transorientation.

Активні словотворчі процеси, що відбуваються в сучасній англійській мові, забезпечуючи збагачення й розвиток лексики, знаходяться у фокусі наукових розвідок. У численних працях, присвячених різним аспектам словотвору сучасної англійської мови, розглядаються проблеми таксономії конститuentів словотвору за семантичними, функціональними, етимологічними ознаками. Багато наукових студій присвячено визначенню ролі окремих способів словотвору в збагаченні словникового складу сучасної англійської мови [Бортничук 1988; Зацний 2000, 2001, 2007; Квеселевич 1984; Омельченко 1998, Полюжин 1992].

Незважаючи на наявність численних наукових студій, присвячених розгляду різних аспектів словотвору сучасної англійської мови, недостатньо дослідженими залишаються проблеми, пов'язані з встановленням способів і механізмів розвитку системи словотворення. Нові можливості у вивченні цього аспекту відкриває синергетична методологія.

Актуальність теми статті зумовлена орієнтацією лінгвістичних студій на комплексне й системне дослідження особливостей структурної організації мови й шляхів і способів її

самоорганізації і саморегуляції у процесі розвитку та еволюції. Важливість цієї праці визначається функціональною роллю, яку відіграє словотворення у розвитку та збагаченні лексики сучасної англійської мови, та необхідністю комплексного дослідження словотвору мови як синергетичної системи, здатної до саморегуляції, саморозвитку та самовдосконалення.

Метою нашої роботи є встановлення способів і механізмів самоорганізації словотвору сучасної англійської мови. Для досягнення поставленої мети були окреслені такі **конкретні завдання**:

– обґрунтувати синергетичну природу (сутність) словотворчих процесів сучасної англійської мови;

– встановити роль функціональної трансорієнтації лінгвальних одиниць у збагаченні інвентарю словотворчих засобів та удосконаленні механізмів вербокреації;

– з'ясувати шляхи, способи та механізми формування словотворчих елементів у сучасній англійській мові.

Об'єктом безпосереднього аналізу стали нові лексичні одиниці, лексико-семантичні варіанти та модифіковані словоформи, які було створено протягом останніх трьох десятиліть.

Предметом аналізу є механізми саморегуляції та самоорганізації словотворчої системи сучасної англійської мови.

Розвиток мови є результатом боротьби двох тенденцій: прагненням мовної системи до стабільності, що забезпечує її здатність слугувати засобом спілкування, та необхідністю реагувати на зміни у соціальному середовищі та умовах функціонування мови. Боротьба і єдність цих тенденцій забезпечують, з одного боку, відносну стабільність, а з іншого – її динамічність та розвиток. Зміни в окремих мовних ендосистемах відбуваються неоднаковими темпами. Конституенти мови мають різні потенції розвитку, а це, у свою чергу, спричинює асинхронний характер розвитку ендосистем, одиницями яких вони є.

Лексико-семантична система, як відомо, є найбільш мобільною і динамічною. У словниковому складі мови постійно відбувається ротація лексем: лексична система звільняється від слів, що позначають застарілі, неактуальні поняття, і поповнюється новими одиницями, що номінують нові об'єкти. Зміни в лексико-семантичній системі відбуваються й завдяки внутрішньорівневій трансорієнтації лексичних одиниць, коли, наприклад, службові слова стають повнозначними, а повнозначні – службовими, власні назви стають загальними, а загальні – власними. Існує діалектичний зв'язок між розвитком лексичної і словотвірної ендосистем. Так, розвиток словотвору зумовлює більшу системність й упорядкованість словникового складу, а збагачення словникового складу супроводжується якісними змінами у шляхах, способах і засобах творення лексичних одиниць.

Синергетичний підхід, який ми застосували для дослідження структурної організації та особливостей функціонування словотворчої системи англійської мови, дозволив встановити доцільність існування так званих "перехідних, проміжних явищ" у мові, надав змогу переконатися у тому, що саме ці явища, які, до речі, довгий час розглядалися як "асистемні", "зайві", насправді є результатом саморегуляції і необхідним фактором саморозвитку та самовдосконалення мови як відкритої нерівноважної нелінійної системи.

Словотвір як одна з найдинамічніших ендосистем мови якнайкраще доводить дію законів синергетики. Він є відкритою нерівноважною нелінійною системою, тобто такою, що здатна постійно обмінюватися матерією, енергією, інформацією з оточуючим середовищем. Відкритість цієї системи зумовлена самою природою словотворення, його трансформативним призначенням, яке полягає в утворенні лексичних одиниць з конституентів інших рівнів мовної системи. Словотвір, як система, є відкритим не лише для "матерії" (різнорівневих конституентів), яку він перетворює на якісно нову субстанцію (слово), що потім "скидається" до іншої (лексичної) системи, але й для своєї "енергії".

Коли у суспільстві виникає необхідність найменування нових явищ і процесів, у колективній свідомості носіїв мови відбувається наростання "психічної занепокоєності", причиною якої є суперечність між потребою у комунікації та відсутністю вербальних засобів для задоволення цієї потреби. Енергетичне напруження ззовні передається словотвору, трансформуючись у напружений пошук тих механізмів та засобів, за допомогою яких можна було б створити лексему, яка найбільш адекватно і точно, на думку комунікантів, відбивала би сутність явища, що потребує номінації. Перед словотвором, як системним утворенням, що

існує у свідомості кожного окремого носія мови, постає, так би мовити, "надзавдання" – на базі існуючого у мові інвентаря словотворчих способів і засобів створити номінативну одиницю. У результаті вербокreatивної діяльності індивідів для найменування нового референта створюється один або декілька мовних знаків. Виконавши, завдяки роботі людської свідомості, вербокreatивне завдання, словотворча система "звільняється" від "інноваційного продукту", таким чином "скидаючи" енергетичне напруження за свої межі.

Словотворча система англійської мови має декілька джерел підживлення (конституенти морфемного, лексичного та синтаксичного рівнів мовної системи) і лише один, але дуже потужний "відтік" – словниковий склад мови. Таку організацію вербокreatивного процесу можна розглядати як структуру словотвірної системи, оскільки, за синергетичними принципами, структурою є "локалізований у певній ділянці середовища процес" [Князева, Курдюмов 2007, с. 239]. Структуру словотвірної системи, таким чином, формують упорядковані та взаємозв'язані механізми і способи вербокreatії.

Оскільки структура словотвору є динамічним процесом, вона "запрограмована" на варіювання та зміни. Виходячи з принципу позитивного зворотнього зв'язку, будь-яка відкрита система здатна засвоювати зовнішній вплив, перебуваючи у постійному змінюванні – флуктуації. Такі "випадкові відхилення миттєвих значень величин від їхніх середніх значень" [Князева, Курдюмов 2002 с. 366] можуть привести систему до спрямованих змін, до виникнення різноманітних нових, відносно стійких структур. Прикладом флуктуацій у мові можуть слугувати різного роду оказіональні утворення.

Процеси обміну відбуваються не лише через кордони синергетичної системи, але й у кожній її ланці. У сучасній англійській мові можна спостерігати різного роду "випадкові відхилення", що в подальшому можуть спричинити формування нових, здебільшого комплексних, способів словотворення і нових засобів вербокreatії. Так, наприкінці ХХ – початку ХХІ століть в англійській мові з'явилися лексичні інновації: *B4, B2B, B2C, CYL8R, dotcom, eco-friendly, Eurocrat, G7, G8, 3G, Gen X, Gen XL, Gen Y, X-mas, X-press, X-tra*, способи творення яких є нетрадиційними. Різного роду відхилення (флуктуації) у процесі вербокreatії, як правило, вносять елемент невизначеності в упорядковану систему словотвору й у подальшому, через формування нових словотворчих засобів, моделей і навіть нових способів словотворення, можуть спричинити її реорганізацію. Тим самим, флуктуації на мікрорівні детермінують вибір одного сценарію розвитку з цілого спектру можливих напрямків еволюції системи.

Увесь процес розвитку системи є альтернативою зон розгалуження шляхів еволюції, коли з тієї чи іншої причини система втрачає рівновагу й основною її ознакою стає "віртуальний характер альтернативних сценаріїв подальшої еволюції" та періодів "усталеності", рівноваги, коли система організується навколо атракторів. Зона біфуркації характеризується принциповою непередбачуваністю: яку з можливих структур обере система, яким шляхом піде її подальший розвиток або навіть відбудеться її розпад – усе це залежить від випадкових факторів, і передбачити це практично неможливо.

На мікрорівні зонами біфуркації слід вважати розгалуження шляхів формування вербальних одиниць для номінації певного об'єкта дійсності. У сучасній англійській мові можна спостерігати явище так званої "поліномінації" – утворення цілої серії вербальних знаків для найменування окремого предмета, явища, ознаки, процесу. Особливо багато таких "номінативно-експресивних синонімів" [Зацный 2000. с. 55] зустрічається серед "кібернеологізмів". Прикладом можуть слугувати терміни, що позначають "всесвітню комп'ютерну мережу", в процесі творення яких автори-носії мови скористалися різними способами словотворення і фразотворення: *cyberspace, cyberworld, e-bahn, global information highway, info-highway, information superhighway, i-highway, internet, net, World Wide Web, web*. Мову світу комп'ютерних технологій називають *bitespeak, cyberbabble, cyberlingvo, cyberspeak, cyberjargon, computerspeak, net-speak, software-speak, technobabble*.

Хоча словотворча система сучасної англійської мови має багатий інвентар афіксів, словотвірних моделей, різноманітні механізми вербокreatії, у процесі вербокreatії іноді виникають лексичні інновації, способи утворення яких нібито суперечать існуючим правилам і регламенту. Такий мікрохаос має конструктивний характер, оскільки може спричинити формування нових словотворчих елементів, словотвірних моделей і способів. Так, утворення

слів за аналогією до конкретного слова, збільшення кількості лексичних інновацій, створених за участю "нестандартного" словотворчого елемента, так би мовити, "поширення" хаосу в середовищі сприяє узуалізації нового словотвірного елемента і закріпленню в свідомості носіїв мови нової словотвірної моделі. Взагалі, хаос має конструктивний характер, оскільки він є необхідним для того, щоб система вийшла на атрактор, на властиву тенденцію розвитку, щоб був ініційований процес самодобудовування. У процесі вербокреації таким атрактором "пошукової" діяльності стає "винахід" номінативної одиниці, яка б адекватно відбивала сутність явища і асоціювалася б з об'єктом номінації. Саме атрактор зумовлює відбір мовного матеріалу, його обробку, компонування.

Власне вербокреативному актові передують підготовчий етап, який можна характеризувати як стан генеративного хаосу, коли в свідомості активізуються знання про механізми та засоби вербокреації і розпочинається конструктивний пошук. У ході словотворчих пошуків відбувається нарощування енергії, що врешті-решт спричинює емерджентний інноваційний вибух вербокреативної думки. При всій хаотичності пошуків та випадковості, ймовірності результатів, словотворча діяльність людини є процесом контрольованим і керованим "авторською" свідомістю. Вона контролює послідовність виконання вербокреативного акту, здійснює відбір алгоритмів словотворення, прагне до максимального запобігання імовірних відхилень від заданого вектору вербокреації.

Теоретично, за рахунок використання різних словотворчих засобів та механізмів, різної комбінації елементів можна створити достатньо велику кількість "віртуальних" варіантів номінативної одиниці, однак авторська свідомість, яка контролює процес вербокреації, з усієї різноманітності прагне відібрати один, оптимальний варіант. Свідомість не лише визначає вибір шляху словотворення, але й контролює хід його виконання. У процесі вербокреативної діяльності виконується певний "автоматичний алгоритм", який корелює з існуючою в мові традицією. Робота авторської свідомості спрямована на підтримку встановленого режиму виконання вербокреативного акту і запобігання відхилень від заданого алгоритму.

У ході вербокреації можна спостерігати взаємодію принципів детермінізму, ймовірності та випадковості. Їхній зв'язок і взаємодія забезпечують гармонійне існування й розвиток усієї системи, оскільки окремі аспекти завжди залишаються передбачуваними, тобто такими, що відповідають мовним стандартам, і, якщо розглядати тільки їх, то процес здаватиметься безперервним і плавним, інші – передбачувані з певним ступенем імовірності, треті – повністю несподівані й непередбачувані. Результати дослідження шляхів і способів словотворення в сучасній англійській мові свідчать про дію усіх трьох принципів.

Так, більшість неологізмів творяться традиційними, стандартними способами: через основокладання (*baby-bank, flat-tax, knowledge-worker, roadmap, spin-crew*); афіксальним способом за участю реєстрових словотвірних засобів (*bacheloric (bachelor + -ic), blockist (block + -ist), blogger (blog + -er), disengagement (dis- + engagement), unschool (un- + school)*); способом телескопії (*adult + kid > adid, beautiful + perfect > beautifect, car + Armageddon > carmageddon, Chinese + English > Chinglish, movie + karaoke > movieoke, television + computer > teleputer*), способом аббревіації (*genetically modified organism > GMO, improvised explosive device > IED, living apart together > LAT, neighborhood electric vehicle > NEV, not under my back yard > NUMBY, World Health Organization > WHO, World Trade Organization > WTO*).

Утім, значна частина неологізмів створюється за участю афіксоїдів – словотворчих елементів, які проходять стадію формування. Так, створення цілої низки лексичних одиниць за аналогією до "штучних" слів, авторських неологізмів письменника Д. Оуелла *Oldspeak* та *Newspeak: artspeak, Eurospeak, groupspeak, guyspeak, technospeak, surfspeak, Vatican-speak*, – сприяло "афіксалізації" елемента *-speak* та закріпленню у свідомості носіїв англійської мови словотвірної моделі *N + speak*. Висока вербокреативна активність нових афіксоїдів (*-abuse, -(a)holic, -(a)thon, bio-, cyber-, -crat, -cracy, -erati, Euro-, -free, -friendly, -gate, info-, -led, near-, -nomics, once-, petro-, -preneur, -savvy, -speak, -something, -style, -tainment, tele-, techno-, -watcher, -wise*) робить імовірним їхній перехід до розряду нормативних афіксів.

Крім традиційних та ймовірних явищ, в англійській мові зустрічаються й випадкові, нерегулярні, з точки зору законів вербокреації, випадки. Прикладом можуть слугувати лексичні одиниці, у творенні яких беруть участь аббревіатурні елементи та цифрові знаки (омофони слів). У такий спосіб оформлюються деякі терміни, наприклад: *B2B =*

business-to-business, *B2C* = *business-to-consumer*, *B2B2C* = *business-to-business-to-consumer*, *C2B2C* = *consumer-to-business-to-consumer*, *B2E* = *business-to-employee*, *P2P* = *producer-to-producer* / *person-to-person* / *peer-to-peer*. Абревіатури з цифровими елементами часто зустрічаються також у текстах електронного листування, наприклад: *b4* = *before*, *4ever* = *forever*, *4get* = *forget*, *4u* = *for you*, *sk8* = *skate*.

У вербокреативному процесі фактор випадковості відіграє важливу роль на всіх етапах процесу словотворення: від інтенції "винайти" номінативну одиницю до конкретної реалізації задуму. У момент вибуху (у нашому випадку вербокреативного) не діють механізми причинності та ймовірності, вибір майбутнього реалізується як випадковість. Унаслідок вибуху домінуючим може стати будь-який елемент системи. Однак наступний етап адаптації нової одиниці до умов даної системи виявляє вже передбачуваний.

У динаміці розвитку системи перемешуються випадкові, стохастичні дисипативні процеси та періоди виходу на структуру-атрактор – максимально стійкого стану системи. Безперервність і континуальність мовних явищ виражені у ядерно-периферійному принципі організації рівнів мовної системи. Словотворча система англійської мови теж має "зональну" організацію – чітке ядро (традиційні способи й засоби вербокреації) і розмиту периферію (імовірні та випадкові шляхи вербокреації). Періодична модернізація ядерних засобів та механізмів вербокреації за рахунок периферійних, використання комбінованих способів словотворення, збагачення арсеналу словотворчих засобів шляхом трансорієнтації мовних одиниць й одночасне "скидання" до периферійної зони "застарілого", вербокреативно-пасивного матеріалу – все це визначає характер еволюційного руху словотворчої системи сучасної англійської мови.

Одним із головних механізмів саморегуляції та самоорганізації мовної суперсистеми взагалі й макросистеми словотвору зокрема є функціональна трансорієнтація лінгвальних одиниць, що конкретно виявляється в лексикалізації морфем, афіксалізації лексем та їхніх фрагментів, лексикалізації синтаксичних конструкцій, функціональній транспозиції лексем і у формуванні семантичних дериватів. Функціональна трансорієнтація, що здійснюється шляхом афіксалізації лексем та фрагментів слів, призводить до збагачення інвентаря словотворчих формантів англійської мови.

Афіксалізація лексичних одиниць є складним і послідовним процесом перетворення синтаксично вільної, самостійної лексеми у зв'язаний, позбавлений комунікативної самостійності словотворчий формант. Першим кроком у процесі афіксалізації лексеми слід вважати її входження до складу композитів у якості одного з компонентів. Якщо за аналогією до складного слова створюється низка неологізмів з незмінним компонентом, останній може поступово перетворитися на словотворчий формант, оскільки зростання кількості слів із цим компонентом сприяє його семантичній модифікації та розвитку ознак, притаманних словотворчим засобам. Так, за аналогією до слова *thirty-something* (назви телесеріалу 80-х років минулого століття про життя тридцятирічних американців) було створено неологізми *twenty-something*, *forty-something*, *fifty-something*, *sixty-something*, в яких елемент *-something* фактично виконує функцію суфікса й має узагальнене значення "з лишком (щодо віку людини)".

У сучасній англійській мові можна виявити велику групу службових вербоформантів, створених шляхом афіксалізації лексичних одиниць, які "породили" багато десятків і сотень лексичних інновацій: **-abuse** (*alcohol-abuse*, *child-abuse*, *drug-abuse*); **-aid** (*live-aid*, *sport-aid*, *school-aid*); **-babble** (*ecobabble*, *Eurobabble*, *technobabble*); **-compatible** (*downward-compatible*, *upward-compatible*, *plug-compatible*); **-based** (*community-based* *faith-based*, *euro-based*); **-free** (*GE-free*, *passport-free*, *risk-free*, *sanctions-free*, *tax-free*,); **-friendly** (*business-friendly*, *family-friendly*, *gay-friendly*, *market-friendly*), **-intensive** (*calorie-intensive*, *labour-intensive*, *research-intensive*); **-line** (*AIDSline*, *childline*, *guide-line*); **-person** (*businessperson*, *chairperson*, *spokesperson*); **-something** (*twenty-something*, *thirty-something*, *forty-something*); **-speak** (*agentspeak*, *autospeak*, *chatspeak*, *corporation-speak*, *geek-speak*, *UN-speak*); **-style** (*Bordeaux-style*, *bug-style*, *September11-style*, *western-style*); **-watcher** (*Clinton-watcher*, *industry-watcher*, *China-watcher*); **-wise** (*experience-wise*, *money-wise*, *power-wise*).

Переважає більшість словотворчих елементів, створених шляхом афіксалізації лексем, є суфіксоїдами (новими словотворчими формантами суфіксального типу). Проте, в англійській

мові є декілька афіксалізованих лексем препозитивного характеру – префіксоїдів. Наприклад, *near-*, що має значення "майже, приблизно" (*near-dictator, near-impossible, near-independence, near-retiree, near-victory*), або *once-* – "колись у минулому" (*once-chairman, once-dominant, once-matchless, once-marginalized, once-proudly*).

Особливим класом словотворчих елементів є так звані "комбінувальні форми" (*combining forms*). Це мовні одиниці давньогрецького або латинського походження, що етимологічно є лексемами або кореневими морфемами, і в результаті використання їх як словотворчих елементів у різних європейських мовах-запозичувачах, зокрема, англійській, стали асоціюватися з вербокративними формантами. Довгий час вони функціонували в підмовах різних наукових і технічних галузей, зберігаючи своє етимологічне значення. Наприкінці ХХ – початку ХХІ століть ці словотворчі елементи стали активно використовуватися для творення нової лексики стандартної англійської мови, виступаючи у новому модифікованому значенні. Висока продуктивність нових семантичних варіантів словотворчих елементів сприяла перетворенню цих формально й функціонально звичних мовних одиниць з особливим статусом комбінувальних форм на вербокративні афікси стандартної англійської мови. Серед таких словотворчих елементів найбільш продуктивними є префікси *bio-*, *cryo-*, *eco-*, *hyper-*, *giga-*, *macro-*, *mega-*, *nano-*, *neo-*, *super-* та суфікси *-mania*, *-phile*, *-philia*, *-phobe*, *-phobia*.

Збагачення інвентаря словотворчих засобів відбувається також завдяки вербокративним елементам, які є "уламками", фрагментами слів. Формування нових дериваційних засобів, матеріальним вираженням яких слугують фрагменти лексичних одиниць, відбувається, в основному, трьома шляхами: 1) через телескопію, коли фрагмент, що входить до архітекτονіки телескопійного слова, починає виконувати функцію афікса; 2) через скорочення повної форми слова й використання цієї мовної одиниці у функції префіксальної морфеми; 3) через вільне розчленування слова (зазвичай запозиченого з іншої мови) на псевдоморфеми, коли одна з таких морфем за своїми функціональними ознаками наближається до афіксів.

Телескопія є не тільки досить продуктивним способом вербокративності, але й може служити джерелом виникнення нових словотворчих засобів. Деякі елементи, що входять до архітекτονіки телескопійних утворень, можуть розпочати функціонувати в мові як словотворчі морфеми, поступово еволюціонуючи в афіксоїди, а за умови підвищення їхньої продуктивності – і в стандартні афікси. Завдяки високій частоті використання елементів телескопізмів для створення структурно однотипних лексем, у них розвивається типізоване значення, властиве афіксам. Так, у результаті утворення за аналогією до телескопійного слова *glitterati* (*glitter* + *literati*), цілої низки неологізмів: *belligerati, chatterati, cinerati, corporate, culturati, digerati, geekerati, jazzerati, journalerati, ligerati, numerati, slopperati, technorati*, елемент *-erati* набув типізоване значення "еліта; люди, відомі в певній сфері". Фактично ж цей словотворчий елемент є семантично модифікованим уламком телескопізму, в якому афікс множити слова-етимона *-i* переосмислився в афікс збірного іменника. Саме телескопія створила умови для формування таких дериваційних засобів, як препозитивні елементи *docu-*, *petro-* та постпозитивні форманти *-erati*, *-gate*, *-nomics*, *-preneur*, *-tainment*, *-tel*, *-zine*.

Арсенал вербоформантів англійської мови поповнюється також внаслідок скорочення слів і подальшої їхньої афіксалізації. Ці дериваційні засоби, як правило, виконують функції препозитивних афіксів: *agri-*, *bio-*, *compu-*, *cyber-*, *e-*, *eco-*, *Euro-*, *i-*, *info-*, *narco-*, *techno-*. Чимало серед них вербокративних формантів, що беруть участь у формуванні так званих "кібернеологізмів". Наприклад, за допомогою елемента *cyber-*, який являє собою скорочений варіант слова *cybernetics* була створена серія неологізмів: *cyberbusiness, cybercafé, cybercampaign, cyberclinic, cyberhelper, cybermedia, cyberpolitics, cyberphobia, cyberrevolution, cyberservant, cyberspace, cyberstock, cyberthief*. Словотворчий елемент *cyber-*, що має значення "пов'язаний з комп'ютерною технікою", відзначається величезним вербокративним потенціалом, оскільки здатен сполучатися з будь-якими базовими вербоформантами або їх скороченими варіантами, модифікуючи їх семантику у напрямку "кібернетичної спеціалізації". Серед неологізмів, створених за участю цього префікса в останні роки є такі лексеми, як *cyberattack, cybercash, cybercommerce, cybercasino, cybercriminal, cyberculture, cyberentrepreneur, cyberethics, cybergambling, cyberjournalism, cyberlearning, cybermall, cybermoney, cybernaut, cyberpolice, cybersecurity, cybershopping, cybersurfing, cyberterrorism, cybervandal, cyberweapons*.

Ще одним шляхом формування нових словотворчих елементів, є афіксація псевдоморфем. Такі дериваційні засоби утворюються в результаті довільного членування слова (зазвичай іншомовної етимології) і подальшого використання однієї з його "квазіморфем" як вербокративного форманта. Такий словотворчий елемент, як правило, абсорбує семантику вихідної лексеми і, завдяки участі у творенні цілого ряду неологізмів за аналогії до вихідного слова, набуває типізованого значення. Шляхом афіксації фрагментів слів були утворені такі афіксоїди, як: *-abilia* < *memorabilia*, *-aholic* < *alcoholic*, *-athon* < *marathon*, *-cracy* < *aristocracy*, *autocracy*, *-gate* < *Watergate*, *-naut* < *astronaut*, *aeronaut*, *-preneur* < *entrepreneur*, *-azzi* < *paparazzi*.

Міжривнева транорієнтація мовних одиниць здійснюється також у результаті лексикалізації синтаксичних конструкцій. Полікомпонентні лексичні одиниці, що утворюються в результаті інтеграції словосполучень та речень, структурно корелюють з твірними синтаксичними конструкціями, проте відрізняються своєю смисловою "злитістю", фонологічною та графічною цільнооформленістю, виконанням єдиної синтаксичної функції. Показником того, що новоутворення є лексичною одиницею, можна вважати його здатність слугувати основою для подальшої деривації, наприклад: *do-it-yourself* → *do-it-yourselfer*, *do-it-yourselferism*; *matter-of-fact* → *matter-of-factly*, *matter-of-factness*.

Залежно, від характеру прирощення значення лексикалізовані одиниці поділяються на семантично прозорі та ідіоматизовані. Значення такої лексеми може безпосередньо виводитися із семантики компонентів, що входять до його складу, тобто бути структурно вмотивованим, наприклад: *true-to-life*, *out-of-town*, *businessman-turned-politician*, *pop-singer-turned-first-lady*. Утім серед лексикалізованих одиниць можна виділити складні слова, значення яких формується у процесі різноманітних семантичних переосмислень. До них належить, наприклад, метафоричний перенос (*box-of-teeth* – "аккордеон"; *kiss-and-tell* – "повідомляючий про інтимні подробиці з життя родичів та близьких людей (про мемуарну літературу)"; *meat-and-potatoes* – "дуже важливий, той, що має велике значення (про проблему)"); метонімічний перенос (*fly-by-wire* – "той, що має відношення до системи авіаконтролю, дію якої спричинюють електричні імпульси, які надсилає комп'ютер"; *just-in-time* – "виробнича діяльність з використанням мінімальних запасів сировини, матеріалів, компонентів"; *too-big-for-his-own-pants* – "людина, якій давно слід подорослішати").

Функціональна трансорієнтація одиниць може відбуватися в межах одного мовного рівня. Наприклад, для конвертації характерним є те, що й генеративною базою формування похідної лексеми, й своєрідним її "споживачем" виступає лексичний рівень мови. Вербокративний акт здійснюється через застосування механізмів семантичної та морфолого-синтаксичної модифікації. З огляду на відсутність морфологічних показників частин мови в англійській мові похідна лексична одиниця, яка утворюється в результаті конверсії, декларує свій новий статус через зміну узуально закріплених парадигматичних відносин і синтаксичних функцій на нові, раніше системно не закріплені. Інакше кажучи, конверсія пов'язана зі зміною функціональних характеристик слова при повному збереженні його плану вираження, у чому, до речі, і полягає сутність функціональної трансорієнтації лінгвальних одиниць.

Конверсійні процеси, що відбуваються в сучасній англійській мові, мають такі особливості:

а) домінуючим різновидом конверсії залишається, як і у попередні роки, вербалізація іменників (за моделлю N→V), наприклад, *blog* (n) → *to blog* (v), *office* (n) → *to office* (v), *pie* (n) → *to pie* (v), *pope* (n) → *to pope* (v), *text* (n) → *to text* (v), *wife* (n) → *to wife* (v);

б) твірною базою для конверсії слугують не лише прості слова, але й композити, словосполучення (зокрема, сталі), складноскорочені слова, аббревіатури – здебільшого неологізми попередніх років, наприклад, *to bottleneck*, *to back-burner*, *to car-bomb*, *to celeb*, *to e-mail*, *to e-file*, *to eurospeak*, *to fast-track*, *to flyboard*, *to frontfire*, *to greenwash*, *to homeschool*, *to kitchen-sink*, *to network*, *to SARS*, *to VCR*, *to VoIP*;

в) в якості вихідної форми для здійснення актів конверсії останнім часом стали широко використовуватися власні імена: прізвища людей, назви компаній, фірм, підприємств тощо. Наприклад, *to Amazon* – "витіснити з ринку конкурентів, які вже довгий час були лідерами у певній галузі, шляхом впровадження більш ефективної Інтернет-торгівлі" (дієслово походить від назви компанії Amazon.com, яка першою стала впроваджувати торгівлю через комп'ютерну

мережу, тим самим дуже швидко заволодівши 75% книжкового ринку, і витиснувши з нього до недавнього мегакомпанію Barnes and Noble); *to Bork* – "здійснювати нападки на політичного опонента, використовуючі "брудні" методи" (дієслово утворилося від прізвища Роберта Борка, який став об'єктом брутальних нападок та обвинувачень під час слухань з приводу обрання його кандидатури до складу Верховного Суду США);

г) спостерігається тенденція до зменшення кількості нових конверсійних одиниць внаслідок активізації інших способів вербокреації (словоскладання, афіксації, телескопії).

Одним із шляхів трансорієнтації лінгвальних одиниць є вторинна номінація, що пов'язана зі зміною семантичної структури твірних лексем. Трансорієнтація мовного знака, що здійснюється в результаті модифікації його плану змісту при збереженні плану вираження, є способом формування нових лексико-семантичних варіантів існуючих у мові слів. Використання вже існуючої лексики для найменування нового об'єкта дійсності зумовлене певними асоціативними зв'язками між різними референтами. Так, метафора оперує образно-асоціативною подібністю, що притаманна лише цьому механізму модифікації значення. Образ, що покладений в основу метафори, є ознакою або рядом ознак, релевантних для створення нового значення. Наприклад, нове значення слова *mover* – "компанія, чиї акції купуються та продаються у великій кількості" сформувалося на базі головної ознаки вихідного значення "той, що призводить до руху".

Новий лексико-семантичний варіант слова *suit* "людина, особливо менеджер, яка, працюючи в офісі має дотримуватися дрес-коду" сформувався на основі метонімії – суміжності предметів (людина – її одяг). До речі, полісемантична лексема *suit* має також значення "набір, сервіс", на базі якого шляхом спеціалізації семантики вихідного слова сформувався ще один лексико-семантичний варіант "набір комп'ютерних програм". Таким чином, на базі двох лексико-семантичних варіантів слова *suit* шляхом застосування різних механізмів семантичної деривації було створено ще два нових варіанта значення.

Серед неологізмів останніх років, створених способом семантичної деривації, можна назвати такі лексеми, як: *cloud* – "система послуг, що надає комп'ютерна компанія"; *cookies (pl)* – "програма, що забезпечує автоматичне збереження і активізацію улюблених сайтів користувача персонального комп'ютера"; *firm* – "злочинна організація, об'єднання кримінальних елементів"; *handshake* – "відправка інформації з одного комп'ютера на інший з повідомленням про те, що зв'язок між ними встановлено"; *spider* – "комп'ютерна програма, яка автоматично веде пошук потрібної веб-сторінки в Інтернеті", *surge* – "нарощування військової присутності", *submarine* – "член терористичного осередку, який переховується, чекаючи команди для переходу до активних дій".

Отже, головним механізмом саморегуляції словотворчої системи сучасної англійської мови є трансорієнтація лінгвальних одиниць. Афіксація лексем призводить до збагачення та розвитку системи словотворчих засобів, а лексикалізація синтаксичних конструкцій, функціональна транспозиція та семантична деривація удосконалюють механізми вербокреації та верботрансформації.

Результати нашого дослідження дозволяють також окреслити проблеми для подальшої розробки. Насамперед, перспективним є подальше дослідження синергетичних параметрів організації інших ендосистем мовної суперсистеми, виявлення шляхів саморегуляції і самоорганізації мовної суперсистеми через взаємодію об'єктів, що її складають.

Література

- Бортничук Е. Н. Словообразование в современном английском языке / Е. Н. Бортничук, Василенко И. В., Пастушенко. – К.: Вища школа, 1988. – 261 с. Зацний Ю. А. Англо-русский словарь новых слов и словосочетаний (рубеж столетий). – Запорожье: Запорожский гос. ун-т, 2000. – 243 с. Зацний Ю. А. Мова і суспільство: збагачення словникового складу сучасної англійської мови / Ю. А. Зацний, Т. О. Пахомова. – Запоріжжя: Запорізький держ. ун-т, 2001. – 243 с. Зацний Ю. А. Сучасний англомовний світ і збагачення словникового складу: монограф. / Ю. А. Зацний. – Львів: ПАІС, 2007. – 228 с. Квеселевич Д. И. Интеграция словосочетаний в современном английском языке / Д. И. Квеселевич. – К.: Высшая школа, 1984. – 84 с. Князева Е. Н., Курдюмов Б. П. Основания синергетики: режимы с обострением, самоорганизация, темпомиры / Е. Н. Князева, Б. П. Курдюмов. СПб.: Алетейя, 2002. – 414 с. Князева Е. Н., Курдюмов Б. П. Синергетика: Нелинейность времени и ландшафты коэволюции / Е. Н. Князева, Б. П. Курдюмов. М.: КомКнига, 2007. – 272 с. Омельченко Л. Ф. Английское словосложение – тенденции и закономерности / Л. Ф. Омельченко, Максимчук Н. Н. // Вісник Київського лінгвістичного університету. – К.: Видво КНЛУ, 1998. – №1, т.1. – С. 41-46. Полюжин М. М. Диахронно-семантический аспект префиксального словообразования в английском языке. – М., 1992. – 265 с.